

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ 20-ԱՄՅԱԿԻՆ

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2016

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4
Ե 813

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ.Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Կ.Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Հ. Գաբուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս.Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ.Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս.Գ. Մեղրյան

Ե 540 ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու/ ԵՊՀ; Գլխ. խմբ.՝ Գ.Ս. Ղազինյան.– Եր.: ԵՊՀ, 2016, – 416 էջ:

Ժողովածուն ամփոփում է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում 2015թ. դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած գիտաժողովի նյութերը՝ նվիրված ՀՀ սահմանադրությունը ընդունելու 20-ամյակին:

Այն ընդգրկում է իրավունքի գրեթե բոլոր ճյուղերի վերաբերյալ գիտական աշխատանքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձրացված հարցերի արդիանակությամբ, տեսական խոր վերլուծություններով և գործնական նշանակությամբ: Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել ինչպես ճանաչված գիտնականների, այնպես էլ երիտասարդ դասախոսների ու ասպիրանտների աշխատանքները: Կարող է օգտակար լինել իրավաբան տեսաբաններին, իրավաստեղծ և իրավակիրառ մարմինների ներկայացուցիչներին, իրավունքի տարբեր հարցերով հետաքրքրվողներին:

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4

ISBN 978-5-8084-2083-0

© ԵՊՀ հրատ., 2016
© Հեղ. խումբ, 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ

ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԸ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ..... 6

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ՕՀԱՆՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՍՅՈՒՆ 18

TARON SIMONYAN

LEGAL DYNAMICS IN SOCIAL SYSTEMS OUT OF EQUILIBRIUM: THE
PROBLEM OF RANDOM INTERVENTIONS..... 33

ՀԱՅՎ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒՄՆ ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ..... 43

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, ՆԱՐԻՆԵ ԴԱՎԹՅԱՆ

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԱՆՓՈՓՈՒԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՄԿՋԲՈՒՆՔԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ (ՊԱՏՄԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)..... 53

ԳԵՎՈՐԳ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

ԵԱՏՄ-Ի ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԸ
ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 68

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊՆԴՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ 89

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 110

ՍԱՄՎԵԼ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԼԻՑԵՆԶԱՎՈՐՈՒՄԸ, ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՄԵԹՈԴՆԵՐ 124

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՑԱՆՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ 135

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵՉՅԱՆ

ՎՆԱՍ ՊԱՏՃԱՌՈՂԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԴԵԼԻԿՏԱՅԻՆ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 148

ՎԱՀԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՎԵՐՔԱՆՆԻՉ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀՍՍԱԿԵՑՈՒՄԸ ԵՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԻ
ՕԲՅԵԿՏԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ .. 167

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳՈՎ ԲՈՂՈՔԱՐԿՎԱԾ ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ
ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 186

ԳԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՊԱՅՄԱՆԻ ԽԱԽՏՈՒՄՈՎ
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԼՈՒԾՄԱՄԲ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ
ԽՆԴԻՐ ԾՈՒՐՁ 202

ՕԼԻՄՊԻԱ ԳԵՂԱՍՅԱՆ

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՎՃԻՌՆԵՐՈՒՄ 213

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍԱՅԱՆ

ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 233

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ
ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ 245

ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ 267

ՍԵՐԳԵՅ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 282

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

ՎԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԳՐԱՑԻՈՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻՆ
ԱՆԴԱՄԱԿՑԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 295

КНАРИК ВАРДАНЯН

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАЩИТЫ
БЕЖЕНЦЕВ И УБЕЖИЩА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РА 309

ԴԱՎԻԹ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ
ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ ԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՑԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ 330

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՆՈՐ
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՈՎ ԲԱՑԱՌԻԿ ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՀԻՄՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԲՆՈՒԹՍԱԳԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 338

ՍԵՐԳԵՅ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՈՐՈՇ
ՀԱՐՑԵՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ ԽՈՒՁԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼԻՄ 338

ԱՐԹՈՒՐ ՉԱԽՈՅԱՆ, ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ
ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ..... 399

ՄԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՄ ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՄՐԱՊՆԴՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ

Անահիտ Մանասյան

*ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահի ավագ խորհրդական,
ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Կայունությունը Սահմանադրության կարևորագույն հատկանիշներից է, որը հանդես է գալիս որպես սահմանադրականության ամրապնդման ու զարգացման կարևորագույն գրավական: Դա պատահական չէ, քանզի վերջին հարյուրամյակների ընթացքում **համակարգային կայունության** երաշխավորի դերը գերազանցապես վերապահվել է պետության Հիմնական օրենքին՝ «գրված» Սահմանադրությանը: Պատճառն այն է, որ հենց վերջինս է հանդիսանում «**կենսագոյի հիմնական կանոնների** շուրջ հասարակական համաձայնություն»¹ և, որպես այդպիսին, ամրագրում է իրավական այն հիմնարար արժեքներն ու սկզբունքները, որոնք բնորոշ են սոցիալական հանրության պատմական տվյալ փուլին ու կազմում են **վերջինիս շրջանակներում առաջացող հարաբերությունների «միջուկը», էությունը**, որպիսի հանգամանքը ենթադրում է հիշյալ կարգավորումների կայունության անհրաժեշտություն:

Հատկանշական է, որ իրավաբանական գրականության մեջ միանշանակ տեսակետ գոյություն չունի «Սահմանադրության կայունություն» հասկացության առնչությամբ, և կարելի է հանդիպել վերջինիս բազմապիսի բնորոշումների: Հեղինակների մի մասի կարծիքով, Սահմանադրության կայունությունը սահմանադրական կարգավորումների անփոփոխելիությունն է², Սահմանադրության բովանդակության կայունությունը, ինչպես նաև ընթացիկ օրենքների

---

¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 19:

² Տե՛ս Михалева Н. А. Конституционное право зарубежных стран СНГ. М. 1999, http://pravo.xpcc.ru/book_z1019_page_23.html:

համեմատությամբ սահմանադրական նորմերի փոփոխման առավել բարդացված կարգը¹: Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ վերջինս Սահմանադրության հիմնական դրույթների անփոփոխելիությունն է հասարակության անփոփոխ սոցիալ-քաղաքական միջավայրի պայմաններում²: Իրավաբանական գրականության մեջ Հիմնական օրենքի հիշյալ հատկանիշը բնորոշվում է նաև որպես Սահմանադրության սկզբնական տեքստի՝ իրավական առումով երկարակեցություն³, ժամանակի ընթացքում սահմանադրական կարգավորումների կենսունակություն⁴: Որոշ հեղինակներ էլ կարծում են, որ կայունությունը Սահմանադրության երկարատև գործողությունն է՝ առանց վերջինիս շրջանակներում էական փոփոխություններ կատարելու⁵: Հետաքրքիր է Հիմնական օրենքի կայունության առնչությամբ ներկայացված և այն տեսակետը, համաձայն որի՝ վերջինս երկրի հիմնական համակարգերի կայունությունն է, ինչը հանդիսանում է քաղաքական տևական կայունության նախապայմանը⁶: Հետևաբար, քննարկվող հատկանիշն իր արտահայտությունն է գտնում սահմանադրական կարգավորումների անփոփոխելիության, կայունության բարձր մակարդակի պահպանման և իշխանության եկող փոփոխվող

---

¹ St' u Балагурова Н. Н. Стабильность конституционных норм и обеспечение их соответствия складывающимся общественно-политическим отношениям // Вестник Челябинского государственного университета, 2009, № 15 (153), էջ 16, www.lib.csu.ru/vch/153/003.pdf:

² St' u Червонюк В. Конституционное право России. М., 2004, <http://pravoznavec.com.ua/books/97/5891/24/>:

³ St' u Negretto G. L. The Durability of Constitutions in Changing Environments: A Study on Constitutional Stability in Latin America, <http://verfassungswandel.files.wordpress.com/2008/10/14-negretto-paper.pdf>:

⁴ St' u L. Van den Hauwe Public Choice, Constitutional Political Economy and Law and Economics. Brussels, Belgium, Copyright 1999 Ludwig Van den Hauwe, չի 632, encyclo.findlaw.com/0610book.pdf:

⁵ St' u Авакьян С.А. Конституционное право России. Том 1. М., 2010, չի 189:

⁶ St' u Advance with the Times // 10th National People's Congress and Chinese People's Political Consultative Conference, <http://www.china.org.cn/english/10th/88511.htm>:

քաղաքական ուժերի ազդեցությանը ենթակա չլինելու մեջ¹: Իսկ ՌԴ Պետական դումայի նախկին նախագահ Բորիս Գրիզլովի խոսքերով՝ «Սահմանադրության կայունությունը սոցիալական կյանքի կայունությունն է, ո՞ր ներդրումային գրավչությունն է, իրավական համակարգի թափանցիկությունը»²:

Վերը շարադրված բնորոշումների բազմազանությունը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ իրավաբանական գրականության մեջ միանշանակ տեսակետ գոյություն չունի Սահմանադրության քննարկվող հատկանիշի բովանդակության առնչությամբ, որպիսի հանգամանքի վերլուծությանը հարկ ենք համարում անդրադառնալ հիշյալ հոդվածի շրջանակներում:

Առաջին հերթին նշենք, որ սոցիոլոգիայում հասարակության կայունության առնչությամբ ընկալումների զարգացումը պայմանականորեն բաժանվում է երեք փուլերի: Առաջին փուլին բնորոշ է կայունության և փոփոխելիության փոխբացառումը: Այս փուլում համակարգի հիշյալ երկու չափանիշների հարաբերակցությունը դիտարկվում է որպես խիստ սիմետրիկ, իսկ առավելությունը տրվում է **ստատիկ կայունությանը**: Երկրորդ փուլում սկսում է քննարկվել **դինամիկ կայունության** գաղափարը: Չնայած «կայունություն» և «հավասարակշռություն» հասկացությունների առնչությամբ առկա խառնաշփոթին՝ առաջինն արդեն չի բացառում փոփոխությունների հնարավորությունը, և առաջնահերթ նշանակություն է ձեռք բերում դինամիկ, այլ ոչ ստատիկ կայունության գաղափարը: Երրորդ փուլում արդեն կայունությունը սկսում է ընկալվել որպես համակարգի պահպանման և նրա փոփոխելիության միասնություն: Կայունությունը և շարժունակությունը այլևս չեն դիտարկվում որպես անհաշտելի հակադրություններ, անհամատեղելի երևույթներ³:

---

¹ St 'u Правоведение: Учебник / под ред. Мальцева Г. М., 2003, http://lawtoday.ru/razdel/biblio/pravoved/DOC_064.php:

² St 'u Грызлов Б. Конституция останется неизменной, <http://gryzlov.ru/index.php?page=smi&id=223>:

³ St 'u Гуц А. Глобальная этносоциология: Учебное пособие. Омск, 1997, <http://www.univer.omsk.su/MEP/ch7st.win.htm>:

Ժամանակակից գիտության մեջ կայունությունը դիտարկվում է որպես համակարգի պարամետրերի պահպանում և հարկադրված շեղումների դեպքում վերադարձ դեպի այդ պարամետրերը, ինչպես նաև միաժամանակյա փոփոխության, «կանոնակարգված ու կազմակերպված փոփոխության» գործընթաց¹: Այն արտահայտում է համակարգի հնարավորությունը՝ երկարատև ժամանակահատվածում պահպանելու **դինամիկ հավասարակշռություն**² և ժամանակի մեջ մնալու անփոփոխ **սահմանված կամ ողջամտորեն ակնկալվող պայմաններում**³:

Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը՝ կարծում ենք, որ Սահմանադրության տեսանկյունից նույնպես «կայունությունն» ու «փոփոխելիությունը» կամ «գարգացումը» միմյանց բացառող հասկացություններ չեն: Կայունության էության հիմքում ընկած է ոչ թե համակարգը այլ համակարգերից մեկուսացնելու ու տեղի ունեցող փոփոխություններից պաշտպանելու, այլ այդ փոփոխությունները կանոնակարգված ձևով հաշվի առնելու համար հնարավորություններ ստեղծելու կարողությունը⁴: Իսկ դա նշանակում է, որ եթե նույնիսկ

---

¹ Տե՛ս նույն տեղում:

² Տե՛ս Политология: энциклопедический словарь / общ. ред. и сост. Аверьянов Ю.И. М., 1993, էջ 281:

³ Տե՛ս <http://www.businessdictionary.com/definition/stability.html>:

⁴ Այդ առումով հիշատակման է արժանի գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ մարդկային հասարակությանը հատուկ է ինքնապահպանման ձգտումը, որն իրացվում է ոչ թե գոյություն ունեցող հարաբերություններն անփոփոխ վիճակում պահպանելու, այլ դրանց զարգացման, հասարակական հարաբերությունների և ինստիտուտների փոփոխման միջոցով (տե՛ս Пряхина Т. Конституционная доктрина РФ. М., 2006, էջ 302): Հետևաբար, Սահմանադրությունը նույնպես չի կարող լինել քարացած, չարձագանքել հասարակական առաջընթացին՝ դրա խթանից վերածվելով այն արգելակողի: Սահմանադրությունը չի կարող սահմանադրական փակուղիների հանգեցնել, այն քաղաքացիական հասարակության զարգացման ամենագործուն խթանը պետք է լինի: Ձևախեղված քաղաքացիական հասարակության առկայությունը պայմանավորվում է նաև նրանով, որ սահմանադրական ոչ լիարժեք լուծումները դրա համար պարարտ հող են ստեղծում (տե՛ս Հարությունյան Գ. Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն, Երևան, 2004, էջ 67, 96):

կայունությունը ենթադրում է անփոփոխելիություն, ապա միայն չփոփոխվող հասարակական հարաբերությունների պայմաններում: Մինչդեռ նույնը չի կարելի ասել հակառակ իրավիճակի մասին, որպիսի պայմաններում համակարգը, տվյալ պարագայում Սահմանադրությունը պետք է ունենա տեղի ունեցող փոփոխություններին արձագանքելու ու դրանք հաշվի առնելու ունակություն, ինչն իր հերթին պահանջում է, որ քննարկվող հատկանիշը ենթադրի նաև փոփոխությունների հնարավորություն¹: Հակառակ պարագայում Հիմնական օրենքը կվերածվի «մեռած իրավական ակտի», փաստացի հարաբերություններից անկախ գործող սոսկ փաստաթղթային մի լուծումի, որն իրականում ի վիճակի չէ իրականացնելու իր գործառույթները և կարգավորելու հասարակական հարաբերությունները, ինչը, բնականաբար, կհանգեցնի համակարգի լճացման: Հետևաբար, Սահմանադրության կայունության առնչությամբ առաջին կարևոր եզրահանգումն այն է, որ վերջինս չպետք է դիտարկվի որպես Սահմանադրությամբ ամրագրված կարգավորումների անփոփոխելիություն²:

---

¹ Այդ առումով իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ հաջողության են հասնում այն սահմանադրական համակարգերը, որոնցում համադրված են ընթացակարգային կայունությունն ու նյութական ճկունությունը, այսինքն՝ այն համակարգերը, որոնցում քաղաքական գործընթացների ընդհանուր կանոնները փոխանցվում են սերնդեսերունդ՝ միևնույն ժամանակ հարմարեցվելով ներքին ու արտաքին տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և իշխանական հարաբերությունների փոփոխվող պայմաններին (տե՛ս Encyclopaedia Britannica, Vol. 5, 1977; pp. 84-88, 93-98, Constitutional Law, http://www.vanuatu.usp.ac.fj/courses/LA207_Public_Law_1/Readings/la207_encybrit_constitutional_law.html):

² Վերջին տարիներին իրավաբանական գրականության մեջ նույնպես գերակշռող է դառնում այն տեսակետը, որ կայունությունը չի նշանակում օրենսդրության (նաև Սահմանադրության) անփոփոխելիություն, ինչն այն կարող է դարձնել կարծրացած, իրականությանը չհամապատասխանող (տե՛ս Кашанина Т. Юридическая техника. М., 2011, էջ 156, Negretto G. L., նշված աշխատությունը): Ավելին, սահմանադրություններն ընկալվում ու գրվում են էթե ոչ ընդմիջտ, ապա առնվազն ապագայի անորոշ ժամանակահատվածի ընթացքում գոյատևելու նպատակով (տե՛ս How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C. Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 172):

Միննույն ժամանակ հարկ է հաշվի առնել այն, որ քննարկվող հանգամանքը չի ենթադրում համակարգի «միջուկը», էությունը հիմնավորապես փոփոխելու հնարավորություն: Պատճառն այն է, որ ցանկացած ամբողջական համակարգ ունի մի ինտեգրատիվ որակ, որի հիմքի վրա էլ ձևավորվում է հիշյալ ամբողջ համակարգը և այն ելակետային վիճակը, որից կատարվում են անցումները նոր վիճակների: Հետևաբար, այդ որակական առանձնահատկության բացակայության պայմաններում օբյեկտը դադարում է քննարկվող կոնկրետ համակարգը լինելուց, որպիսի պայմաններում, բնականաբար, հնարավոր չէ խոսել նաև վերջինիս կայունության ու զարգացման մասին: Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ «Սահմանադրության կայունություն» հասկացությունը ենթադրում է փոփոխությունների հնարավորություն, սակայն այնպիսի փոփոխությունների, որոնց պայմաններում պահպանվում է համակարգի հիմնական որակը, Սահմանադրության «միջուկը»:

Ամփոփելով ներկայացված վերլուծությունը՝ նշենք, որ կայուն է ոչ թե այն Սահմանադրությունը, որը չի ենթարկվում փոփոխությունների, այլ այն, որում կատարվող փոփոխությունները չեն խարխլում Սահմանադրության հիմքում ընկած հիմնարար սկզբունքներն ու արժեքները: Հետևաբար, Սահմանադրության հիշյալ հատկանիշի հիմքում ընկած է դինամիկ, այլ ոչ ստատիկ կայունության գաղափարը, և կայունության հատկանիշը ոչ միայն չի բացառում, այլև ենթադրում է Հիմնական օրենքի զարգացում, որպիսի պայմաններում միայն Սահմանադրությունը կարող է հանդես գալ որպես «կենդանի փաստաթուղթ» և լինել հասարակական հարաբերությունների ելակետային կարգավորիչ:

Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ կայունությունը կենսագոյի հիմնական կանոնների շուրջ հասարակական համաձայնություն հանդիսացող Սահմանադրության այն հատկանիշն է, որը ենթադրում է վերջինիս կենսունակություն և անփոփոխելիություն չփոփոխվող հասարակական հարաբերությունների պայմաններում՝ հաշվի առնելով այն, որ տվյալ պարագայում խոսքը ոչ թե ստատիկ, այլ դինամիկ կայունության մասին է, երբ հիմնարար

փոփոխությունների չի ենթարկվում Մահմանադրության «միջուկը», էությունը, սակայն Մահմանադրությունն ինքնին ունակ է հարմարվելու զարգացող հասարակական հարաբերություններին՝ հանդիսանալով դրանց ելակետային կարգավորիչը:

Ակնհայտ է, որ հիշյալ նպատակն իրականացնելու ու կայունության հատկանիշը ձևավորելը պահանջում են սահմանադրական նորմերի ամրագրման ու իրացման համար անհրաժեշտ որոշակի կառուցակարգերի առկայություն, որոնց հարկ ենք համարում անդրադառնալ ստորև:

Ամերիկացի հայտնի սոցիոլոգ Պարսոնսը, անդրադառնալով այն հիմնախնդրին, թե ինչպես է համակարգը պահպանում իր կառուցվածքի կայունությունը, հանգում է այն եզրակացության, որ դա իրականացվում է «այն մեխանիզմների շնորհիվ, որոնք ապահովում են համակարգի միտումը դեպի կարգավորվածություն»: Սոցիոլոգը դրանք անվանում է կառուցվածքի պահպանման հիմնական գործառույթներ, որոնք պետք է իրականացվեն կայուն մնացող յուրաքանչյուր սոցիալական համակարգում: Դրանք են 1. ադապտացիան (սոցիալական համակարգերը պետք է հարմարեցվեն շրջակա միջավայրին, այդ թվում՝ դրա ակտիվ փոփոխություններին), 2. նպատակաուղղվածությունը (սոցիալական համակարգերը պետք է ունակ լինեն առաջ քաշելու կոնկրետ նպատակներ), 3. ինտեգրացիան (սոցիալական համակարգերը պետք է ապահովեն իրենց տարրերի համախմբվածությունը (ինտեգրացիան), ինչը ենթադրում է համերաշխության որոշակի նվազագույն չափ), 4. լատենտ կառուցվածքի պահպանումը (սոցիալական համակարգերը պետք է ունենան ամբողջական ներքին պահուստներ և դիմակայեն նույնիսկ մասնակիցների միջև լարված հարաբերություններին, ինչն ապահովվում է սոցիալական ինստիտուտների միջոցով, որոնք պահպանում են հասարակական հարաբերությունների կայուն լատենտ կառուցվածքը)¹:

Կարծում ենք, որ ներկայացված կառուցակարգերի վերլուծությո-

---

¹ Տե՛ս Աբելս X. Проблема социального порядка в социологии Талкотта Парсонса, 2002, Перевод Минакова А. / под ред. Головина Н. А., http://siblibio.com/biblio/archive/abels_social_order_problem/:

յունն արդյունավետ է նաև Սահմանադրության կայունության հատկանիշի առկայությունը ենթադրող չափանիշների տեսանկյունից, հետևաբար այդ չափանիշներին հարկ ենք համարում անդրադառնալ դրանց համատեքստում:

Արդեն ներկայացրել ենք մեր այն տեսակետը, որ Սահմանադրության «կայունությունն» ու «զարգացումը» միմյանց բացառող հասկացություններ չեն, և Հիմնական օրենքի կայունությունը պետք է ենթադրի զարգացող հասարակական հարաբերություններին արձագանքելու ու դրանց պայմաններին հարմարվելու ունակություն: Հետևաբար, Սահմանադրության կայունության տեսանկյունից նույնպես կարևորվում է համակարգի պահպանման՝ վերը նշված առաջին գործառնության անհրաժեշտությունը:

Ինչ վերաբերում է համակարգի կայունությունն ապահովող այլ կառուցակարգերին, արդեն նշեցինք, որ հիշյալ նպատակի իրականացման համար անհրաժեշտ է, որ համակարգն ունենա ամրության ներքին պահուստներ և կարողանա դիմակայել իր տարրերի միջև առաջացող հակասություններին ու դրանց հետևանքներին: Սահմանադրության պարագայում նույնպես կարևոր է, որ վերջինս օժտված լինի հիշյալ առանձնահատկությամբ, ինչը, մեր կարծիքով, ենթադրում է, որ կայուն լինելու համար Սահմանադրությունը պետք է ինքնաբավ լինի: Այդ առումով իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ ինքնաբավ սահմանադրությունները կայունություն են պահպանում երկար ժամանակահատվածի ընթացքում՝ ստեղծելով, այսպես կոչված, «հարմարվողական արդյունավետություն», այսինքն՝ առաջացող ցնցումային իրավիճակներում սահմանադրական կարգի ընձեռած հնարավորություններին համապատասխան հարմարվելու և փոփոխված իրականության պայմաններում արդյունավետորեն գործելու համար կառուցակարգեր ձևավորելու ունակություն¹:

---

¹ St'u Mittal S. Constitutional Stability in a Changing World, էջ 1, http://politicalscience.stanford.edu/cooperationcolloqpapers/Mittal_cooperationmemo.pdf:

Քննարկվող հատկանիշի տեսանկյունից կարևոր է, որ Սահմանադրության իրացման ու պահպանության, ինչպես նաև հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համար անհրաժեշտ կառուցակարգերը ընդգրկված լինեն հենց Սահմանադրության շրջանակներում՝ հնարավորություն ստեղծելով սահմանադրական նորմերի հիման վրա լուծելու առաջացող տարատեսակ հիմնախնդիրները: Հակառակ պարագայում՝ առաջացող յուրաքանչյուր հիմնախնդրի պայմաններում Սահմանադրությունը ենթակա կլինի անընդհատ փոփոխությունների կամ թղթի վրա կմնա անփոփոխ՝ վերածվելով ձևական փաստաթղթի ու հետ մնալով զարգացող հասարակական հարաբերություններից¹: Իսկ նմանատիպ իրավիճակներում կբացակայեն Սահմանադրության կայունության հատկանիշի առկայությունը ենթադրող վերը նշված կարևորագույն հանգամանքները, այն է՝ Սահմանադրությունը չի լինի կենսունակ կամ ի վիճակի չի լինի հարմարվելու զարգացող հասարակական հարաբերություններին ու հանդես գալու որպես դրանց ելակետային կարգավորիչ: Միևնույն ժամանակ հարկ է հաշվի առնել և այն, որ հիշատակված հատկանիշի էությունն այն է, որ Սահմանադրությամբ ամրագրված լինեն հասարակական հարաբերությունների կարգավորման բոլոր մանրամասնությունները, այլ այն, որ Հիմնական օրենքն ընձեռի քննարկվող բնագավառում առաջացող տարատեսակ հիմնախնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ կարգավորումներ

---

¹ Այդ է պատճառը, որ հեղինակների մեծ մասի կարծիքով, ինքնաբավ Սահմանադրությունը կայունություն է ապահովում այն հանգամանքի շնորհիվ, որ ամրագրում է իր նորացման համար անհրաժեշտ կառուցակարգեր հասարակական զարգացման խոչընդոտ չդառնալու նպատակով (տե՛ս Пряхина Т., նշված աշխատությունը, էջ 320): Միևնույն ժամանակ, փոփոխություններն անխուսափելի են անգամ այն պայմաններում, երբ Սահմանադրությունը չի նախատեսում նմանատիպ կառուցակարգեր: Սակայն այդ իրավիճակում դրանք ընթանում են անկանխատեսելի և սահմանադրական համաձայնության հիմքում ընկած հիմնարար արժեքներին հակասող եղանակով (տե՛ս How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C., Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 432-433):

գտնելու հնարավորություն¹, այլ կերպ ասած՝ ունենա ներսահմանադրական ինքնապաշտպանության անհրաժեշտ ու բավարար համակարգ²:

Ինքնաբավությունը ենթադրում է նաև, որ գոյություն ունեցող հասարակական հարաբերությունները կարգավորելուց բացի Սահմանադրությունը պետք է առաջ քաշի դրանց զարգացումը պայմանավորող համապատասխան նպատակներ, որոնց պետք է ձգտի տվյալ սոցիալական հանրությունը: Հիշյալ նորմ-նպատակներն ապահովում են կոնկրետ սոցիալական հանրության շրջանակներում ձևավորվող հարաբերությունների զարգացումը, ինչի բացակայության պայմաններում կայուն չի կարող լինել հասարակությունը, հետևաբար՝ նաև **համակարգային կայունության** երաշխավորի դերը ստանձնած Սահմանադրությունը, քանզի այն չի կարողանա ապահովել **դինամիկ** հավասարակշռություն և հասարակական հարաբերությունները կարտացոլի քարացած վիճակում:

Քննարկվող հիմնախնդրի տեսանկյունից կարևոր է և այն, որ կայուն լինելու համար սահմանադրական նորմերը պետք է կազմեն փոխկապակցված, համակարգային ամբողջություն: Այն դեպքում, երբ Սահմանադրությունն ամրագրի նորմեր, որոնք, թեկուզ առանձին վերցրած, նախատեսեն արդյունավետ կարգավորում, սակայն, միասին վերցրած, որպես ամբողջություն չկարողանան պատշաճ մակարդակով կարգավորել հասարակական հարաբերությունները, Հիմնական օրենքն ի վիճակի չի լինի իրականացնելու իր գործառույթները, հետևաբար նաև՝ լինելու կայուն: Օրինակ՝ ՀՀ Սահմա-

---

¹ Օրինակ՝ սահմանադրությունները, որպես կանոն, ուղղակիորեն չեն սահմանում, թե ինչպես է անհրաժեշտ ընկալել սահմանադրական այս կամ այն նորմը: Սակայն նրանք նախատեսում են Սահմանադրության պաշտոնական մեկնաբանություն իրականացնող մարմնի ձևավորման պահանջ կամ ամրագրում են դրույթներ, որոնք անհրաժեշտ է որպես ելակետ ընդունել հիշյալ նորմերի մեկնաբանության ընթացքում՝ հնարավորություն տալով անհրաժեշտության դեպքում լուծելու առաջացող կոնկրետ հիմնախնդիրները:

² Այդ մասին տե՛ս Հարությունյան Գ. Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն, Երևան, 2004, էջ 96:

նադրության 2-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով: Ակնհայտ է, որ հիշյալ նորմը հանդիսանում է ժողովրդավարական պետության ձևավորման ու կայացման հիմնաքարային արժեքը և այդ առումով ունի բացառիկ կարևորություն: Սակայն, եթե սահմանադրական մյուս նորմերը չերաշխավորեն, օրինակ, ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների հնարավորություն, կիմաստագրկվի նաև այդ դրույթի առկայությունը՝ փոխելով համապատասխան հասարակական հարաբերությունների էությունն ու դրանց զարգացման միտումները: Միևնույն ժամանակ, անկախ սահմանադրական նորմերի **ամբազմանն** առնչվող վերը շարադրված տեխնիկայի կարևորությունից, դրանց **իրացման** ընթացքում որպես ելակետ պետք է ընդունել այն տրամաբանությունը, որ սահմանադրական կարգավորումների միջև չկան և չեն կարող լինել հակասություններ: Այլ կերպ ասած՝ վերջիններս անհրաժեշտ է մեկնաբանել ոչ թե միմյանցից մեկուսացված ու միմյանց հակասող եղանակով, այլ դրանց միջև տրամաբանական կապերի վերաբերյալ գիտելիքների կիրառման հիման վրա՝ Սահմանադրությունը դիտարկելով որպես միասնական, ամբողջական փաստաթուղթ¹:

---

¹ Այդ առումով հետաքրքիր է Լիտվայի Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ Սահմանադրությունը չի կարող ունենալ և չունի բացեր (տե՛ս Ruling No. No. 24/04 of The Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 25 May 2004, <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/r040525.htm>): Հունգարիայի սահմանադրական դոկտրինի շրջանակներում նույնպես տարածված է այն տեսակետը, որ Սահմանադրության միասնականությունն, ամբողջականությունը ենթադրում են, որ Սահմանադրության շրջանակներում չկան իրավական բացեր, իսկ Սահմանադրության հոդվածների միջև չեն կարող լինել հակասություններ (տե՛ս The Basic Law of Hungary (A First Commentary) / edited by Csink L., Schanda B., Varga ZS. A. Dublin: Clarus Press, 2012, էջ 160):

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ նշենք, որ հիշատակված առանձնահատկությունների առկայությունը հանգեցնում է հասարակական հարաբերությունների կարգավորման կանխատեսելիության, ինչն իր հերթին հանդիսանում է վերջիններիս կարգավորմանը նպատակառոտ դրված նորմերի կենսունակության, հետևաբար՝ նաև կայունության գրավականը:

Միննույն ժամանակ, չնայած Սահմանադրության կայունության տեսանկյունից հիշյալ ներսահմանադրական լուծումներն ունեն բացառիկ կարևորություն, սակայն միայն դրանք չեն, որ պայմանավորում են Հիմնական օրենքի քննարկվող հատկանիշի առկայությունը: Պատճառն այն է, որ սահմանադրական կարգավորումներն իմաստագուրկ կլինեն, ուստի Սահմանադրությունը կենսունակ ու կայուն չի լինի այն բոլոր դեպքերում, երբ ի վիճակի չլինի իրականացնելու իր գործառույթները, քանզի տվյալ պարագայում վերջինս հանդես չի գա **համակարգային կայունության** երաշխավորի դերում՝ վերածվելով սոսկ ձևական փաստաթղթի ու չհանդիսանալով զարգացող հասարակական հարաբերությունների ելակետային կարգավորիչ: Ուստի, կայուն լինելու համար Սահմանադրությունը, այլ հանգամանքների թվում, պետք է ի վիճակի լինի իրականացնելու իր գործառույթները, ինչը պայմանավորված է ոչ միայն վերը նշված ներսահմանադրական անհրաժեշտ լուծումների առկայությամբ, այլ նաև մի շարք արտաքին գործոններով:

Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը՝ հիշյալ համատեքստում հարկ ենք համարում անդրադառնալ այն հեղինակների տեսակետին, որոնք Սահմանադրության կայունության հատկանիշի առկայությունը պայմանավորում են քաղաքական համակարգի առանձնահատկություններով:

Քաղաքագիտության բնագավառում ավանդաբար ընդունված է այն տեսակետը, որ պաշտոնական ինստիտուտները ձևավորվում և զարգանում են որպես քաղաքական ու սոցիալական փոփոխությունների կողմնակի արդյունք: Այդ տեսանկյունից քաղաքական գործիչները պահպանում են Սահմանադրության հավասարակշռությունը միայն այնքան ժամանակ, քանի դեռ դրա հիմքում ընկած և հա-

վասարակշռությունն ապահովող շահերի ու լիազորությունների պատկերը կայուն է: Երբ փոխվում են հիշյալ գործիչների շահերն ու նրանց ունեցած ռեսուրսները, փոխվում է նաև գոյություն ունեցող սահմանադրական կարգը¹: Ավելին, լայն տարածում է ստացել այն տեսակետը, որ սահմանադրությունները ենթակա են քաղաքական գործիչներին ու իրադարձություններին և գոյատևում են այնքան ժամանակ, քանի դեռ քաղաքական առումով նպատակահարմար են, և ոչ ավելի²: Հետևաբար, քաղաքական ու սոցիալական կյանքում տեղի ունեցող կարևոր փոփոխությունները մեծացնում են նաև Սահմանադրության փոփոխության վտանգը³:

Բազմաթիվ ուսումնասիրություններ վկայում են, որ ժամանակակից սահմանադրությունների կայունությունը մեծապես պայմանավորված է հենց քաղաքական կայունությամբ⁴, և որ զինված հեղաշրջումների, քաղաքացիական խռովությունների կամ հեղափոխությունների արդյունքում պետական իշխանության հավասարակշռության ընդհատումը ամենամեծ ազդեցությունն է ունենում Սահմանադրության կենսունակությունը կրճատելու վրա: Հիշյալ իրադարձությունների տարիներին է փոփոխվել, օրինակ, 1946-2000թթ. ընթացքում Լատինական Ամերիկայի երկրներում գործողությունը դադարեցրած սահմանադրությունների 66%-ը⁵: Մեր կարծիքով նույնպես, ուսումնասիրվող հիմնախնդրի տեսանկյունից քա-

---

¹ St'e'u Negretto G. L., նշված աշխատությունը:

² St'e'u How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C., Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 115:

³ Պատահական չէ գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ Սահմանադրության նշանակությունն այն է, որ ... վերջինս հանդիսանում է քաղաքական պայքարի իրական մրցանակը (տե՛ս Calvert R. Coordination and Constitutional Change. Washington University in St. Louis, էջ 11, <http://calvert.wustl.edu/downloads/CoordConstChg.MPSA.pdf>):

⁴ Պատահական չէ, որ ԱՄՆ Սահմանադրության երկարակեցության պատճառներից մեկն այն է, որ ամերիկյան քաղաքական կյանքը զարգանում է վերջինիս շուրջ և հարմարվում է Սահմանադրության ծայրահեղ առանձնահատուկ կարգավորումներին (տե՛ս Ginsburg T., Melton J., Elkins Z., նշված աշխատությունը):

⁵ St'e'u Negretto G. L., նշված աշխատությունը:

ղաքականությունը հանդիսանում է կարևորագույն գործոն, քանզի քաղաքական միջավայրն անհերքելի ազդեցություն է ունենում, իսկ ավելի կոնկրետ ասած՝ հենց այն է մեծապես պայմանավորում սահմանադրական լուծումների ընտրությունն ու դրանց փաստացի իրացումը¹: Սակայն քննարկվող համատեքստում անհրաժեշտ է հաշվի առնել և այն, որ հիշյալ ազդեցությունը միակողմանի չէ, քանզի Սահմանադրությունն իր հերթին սահմանում է այն կանոնները, որոնց շրջանակներում պետք է գործի պետական, հետևաբար նաև քաղաքական իշխանությունը: Այդ առումով հետաքրքիր են ֆրանսիացի հայտնի իրավագետ Պյեր Սանդեվուարի խոսքերն այն մասին, որ «Հենց քաղաքականությունն է ձևավորում իրավունքը, սակայն միևնույն ժամանակ, իրավունքն իր հերթին արձագանքում է քաղաքականությանը՝ նրանում ներդնելով կարգավորող տարր և քաղաքական գործիչներին ստիպելով գործել բաց, արդար և պատասխանատու եղանակով»²: Հետևաբար, Սահմանադրության կայունությունը պայմանավորված է ոչ թե սոսկ քաղաքական ուժերի հարաբերակցության այս կամ այն փոփոխություններով, այլ ընդհանրապես հասարակության սահմանադրական և քաղաքական մշակույթի հա-

---

¹ Այդ առումով հիշատակման է արժանի իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ Սահմանադրությունն ունի խառը՝ քաղաքական-իրավական բնույթ, և քաղաքականն ու իրավականը Սահմանադրությունում սերտորեն փոխկապված են (տե՛ս Кравец И. А. Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления. СПб., 2005, էջ 148, How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C., Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 242): Ավելին, առանձին հեղինակների կարծիքով, սահմանադրականությունը Սահմանադրության բովանդակության մեջ արտահայտություն գտած **քաղաքականությունը** փաստացի կյանքի կոչելն է (տե՛ս Витрук Н. Конституционное правосудие. М., 2005, էջ 144): Պատահական չէ, որ գրականության մեջ Սահմանադրության էության առանցքային տարրերը ձևակերպվում են հետևյալ հարցադրումների տեսքով՝ 1. ո՞ր քաղաքական ուժերի կամքն է ամրագրվել սահմանադրական նորմերում, 2. հասարակական ո՞ր շերտերի շահերն են արտահայտված սահմանադրական դրույթներում և պաշտպանվում նրանց կողմից ... (տե՛ս Кравец И. А., նշված աշխատությունը, էջ 154-155):

² Տե՛ս Сандеуар П. Введение в право / Пер. с франц. М., 1994, էջ 61-64:

մապատասխան մակարդակով¹: Վերջինս է կանխորոշում ինչպես սահմանադրական ներքին լուծումների բնույթը, այնպես էլ դրանց ամրագրման ու կենսունակության վրա ազդեցություն ունեցող արտաքին գործոններն ու վերջիններիս արձագանքելու մեթոդները: Պատահական չէ, որ գրականության մեջ հենց մշակույթի ու քաղաքականության ազդեցությամբ է պայմանավորվում այն հանգամանքը, որ երկրների մի մասում նույնիսկ կոշտ սահմանադրությունների պայմաններում տեղի են ունենում Հիմնական օրենքի բազմաթիվ տեքստային փոփոխություններ, ինչպես, օրինակ, Գերմանիայում, Չեխիայում, Հնդկաստանում, Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետությունում: Մինչդեռ այլ երկրների մշակույթն ու քաղաքականությունը Սահմանադրության տեքստային փոփոխությունները դարձնում են չափազանց բարդ կամ նույնիսկ անհնար, օրինակ, Բուլղարիայում և Իսպանիայում²: Հետևաբար, կարծում ենք, որ Սահմանադրության կայունության հատկանիշի առկայության համար հասարակության սահմանադրական և քաղաքական մշակույթն ունի առանցքային նշանակություն: Միննույն ժամանակ, հիշյալ համատեքստում անհրաժեշտ է առաջնորդվել այն տրամաբանությամբ, որ Սահմանադրությունը քաղաքականության համար պետք է ոչ թե գործիք, այլ սահման լինի, իսկ սահմանադրական զարգացումները պետք է արտահայտեն ոչ թե ընթացիկ քաղաքական նախապատվություններն ու շահերը, այլ վեր կանգնած լինեն դրանցից և հիմնարար իրավական շրջանակներ սահմանեն քաղաքական գործիչների ու իրադար-

---

¹ Այդ առումով հիշատակման է արժանի իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ Սահմանադրության իրացումն ու կայունությունը կախված են այն հանգամանքից, թե որքանով է այն ընդունվում ու պահպանվում պետական իշխանության և, որ ամենակարևորն է, հասարակության տարբեր խմբերի կողմից (տե՛ս Inquiry to Review New Zealand's Existing Constitutional Arrangements // Report of the Constitutional Arrangements Committee, Presented to the House of Representatives, Forty-seventh Parliament (Hon Peter Dunne, Chairperson), August 2005, http://www.parliament.nz/NR/rdonlyres/575B1B52-5414-495A-9BAF-C9054195AF02/15160/DBSCH_SCR_3229_2302.pdf, էջ 7):

² St'e'u How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C., Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 396-397:

Δությունների համար¹:

Վերը շարադրված հանգամանքների համատեքստում առաջատու է ևս մի կարևոր հիմնախնդրի, այն է՝ Սահմանադրության կայունության և ժամանակի միջև կապի վերլուծության անհրաժեշտություն: Հատկանշական է, որ կան հեղինակներ, որոնց կարծիքով, հենց վերջինս է հանդիսանում Սահմանադրության քննարկվող հատկանիշի առկայությունը պայմանավորող ելակետային չափանիշը: Նրանք գտնում են, որ Հիմնական օրենքի կայունությունը պայմանավորված է ժամանակի մեջ նրա գործողության երկարատևությամբ, այսինքն՝ այն հանգամանքով, թե որքան երկար է այն մնում ուժի մեջ: Հիշյալ հեղինակների կարծիքով, երբ քաղաքական գործիչները նախատեսում են որոշակի սահմանադրական կարգավորում, նրանց շահերից չի բխում դրանից հրաժարվելը՝ նորից համաձայնության գալու համար անհրաժեշտ հավաքական գործողությունների ու դրա համար պահանջվող ներքին ծախսերի պատճառով: Քննարկվող տեսությունը ենթադրում է Հիմնական օրենքի կենսունակության դրական կախվածություն ժամանակից, ինչը նշանակում է, որ երբ Սահմանադրության հեղինակները համաձայնության են գալիս որոշակի կարգավորման առնչությամբ, դրա փոփոխման հավանականությունը ժամանակի մեջ փոքրանում է²: Հետևաբար, հիշյալ տեսակետի կողմնակիցները, այլ հանգամանքների թվում, Սահմանադրության կայունությունը պայմանավորում են ժամանակային գործոնով կամ վերջինիս գործողության ժամանակահատվածով:

Անդրադառնալով ներկայացված մոտեցմանը՝ նշենք, որ, մեր կարծիքով, Սահմանադրության՝ երկարատև ժամանակահատվածի ընթացքում գործողությունը կարող է պայմանավորված լինել ոչ միայն այն հանգամանքով, որ վերջինս հանդիսանում է կենսագոյի հիմնարար կանոնների շուրջ հասարակական համաձայնություն և ամրագրում է իրավական այն հիմնարար արժեքներն ու սկզբունքները, որոնք բնորոշ են սոցիալական հանրության պատմական

---

¹ Այդ մասին տե՛ս նաև CDL-AD(2010)001, նշված փաստաթուղթը, Papuashvili G. Problems of the Constitutional Stability in Georgia // Альманах (Конституционное правосудие в новом тысячелетии), Ереван, 2009, էջ 48:

² Տե՛ս Negretto G. L., նշված աշխատությունը, էջ 6-7:

տվյալ փուլին, այլև մի շարք քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական և այլ գործոններով: Օրինակ՝ Կոլումբիայի 1886թ. Սահմանադրությունը փոփոխվեց միայն 1991թ.՝ ուժի մեջ մնալով 105 տարի, սակայն դրա հիմնական պատճառը ոչ թե Սահմանադրության հեղինակությունն էր, այլ սահմանադիր ժողով հրավիրելու անհաջող փորձերը, որոնք միևնույն ժամանակ ուղեկցվում էին Սահմանադրության հիմնական գաղափարների առնչությամբ գոյություն ունեցող սուր քննադատությամբ: Իսպանիայի Սահմանադրությունը նույնպես իր գործողության 30 տարիների ընթացքում կրել է ընդամենը մեկ տեքստային փոփոխություն: Դրա պատճառը, սակայն, քաղաքական համաձայնության բացակայությունն է, և ոչ այն, որ Սահմանադրությունը չունի զարգացման անհրաժեշտություն¹: Հետևաբար, մեր կարծիքով, ժամանակային գործոնը ոչ թե վկայում է այն մասին, որ Սահմանադրությունը կայուն է, այլ այլ անհրաժեշտ հանգամանքների պայմաններում պարզապես հանդես է գալիս որպես հիշյալ հատկանիշի առկայության արտահայտություն: Այլ կերպ ասած՝ Սահմանադրությունը կայուն է ոչ թե այն պատճառով, որ այն չի փոփոխվում երկար ժամանակահատվածի ընթացքում, այլ վերջինս չի ենթարկվում հաճախակի փոփոխությունների, քանի որ ամրագրում է սոցիալական հանրության պատմական տվյալ փուլին բնորոշ իրավական հիմնարար արժեքներն ու սկզբունքները, այնպիսի կառուցակարգային լուծումներ, որոնք անհրաժեշտ են հանրային կյանքը սահմանադրական նորմերին ու սկզբունքներին համապատասխան վերակազմակերպելու, ինչպես նաև սահմանադրական նորմերն ու սկզբունքները զարգացող հասարակական հարաբերություններին համապատասխանեցնելու համար, ինչն էլ հանգեցնում է վերջինիս կենսունակության: Հետևաբար, կարծում ենք, որ ոչ թե գործողության երկարատև ժամանակահատվածն է վկայում Սահմանադրության կայունության մասին, այլ հիշյալ հատկանիշի ու դրան բնորոշ առանձնահատկությունների առկայությունն է նպաստում Սահմանադրության երկարակեցությանն ու կենսունակությանը:

---

¹ Քանզի այն զարգանում է տեքստային փոփոխություններից տարբերվող այլ եղանակներով, օրինակ՝ մեկնաբանության միջոցով (տե՛ս How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C., Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 282-283):

Քննարկվող համատեքստում հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև այն հանգամանքին, թե կա արդյոք որոշակի ժամանակահատված, որի ընթացքում Սահմանադրությունը պետք է մնա ուժի մեջ, որպեսզի համարվի կայուն: Գրականության մեջ այդ առնչությամբ արտահայտվել են տարբեր տեսակետներ: Ջեֆերսոնը, օրինակ, հակված էր օրենքների, այդ թվում՝ Սահմանադրության ուժը մեխանիկորեն կորցնելու գաղափարին՝ որպես ելակետ ընդունելով այն հանգամանքը, որ այսօրվա մեծամասնությունը կարող է սահմանափակել իրեն և այսօրվա փոքրամասնությանը, բայց այն չի կարող սահմանափակել ապագա մեծամասնությանը կամ փոքրամասնությանը: Նրա կարծիքով, սահմանադրությունների համար գործողության օպտիմալ ժամանակահատվածը տասնինը տարի է՝ հիմք ընդունելով այդ տարիներին Եվրոպայում կյանքի միջին տևողությունն ու մեծահասակների ակտիվ կյանքի միջին ժամկետը¹:

Հաշվի առնելով Սահմանադրության կայունության ու ժամանակի միջև կապի առնչությամբ ներկայացված մեր մտտեցումը՝ կարծում ենք, որ նպատակահարմար չէ մատնանշել կոնկրետ ժամանակահատված, որի ընթացքում ուժի մեջ մնալու պարագայում Սահմանադրությունը կարող է համարվել կայուն: Բնականաբար, երկարատև ժամանակահատվածի ընթացքում Սահմանադրության գործողությունը, երբ այն միաժամանակ հանդես է գալիս որպես հասարակական հարաբերությունների ելակետային կարգավորիչ՝ համապատասխանելով դրանց զարգացման միտումներին, վկայում է Սահմանադրության կենսունակության, հետևաբար՝ նաև կայունության մասին: Սակայն այդ հանգամանքը տեսականորեն չի բացառում այնպիսի իրավիճակի առաջացումը, երբ, գործելով նույնիսկ չափազանց կարճ ժամանակահատվածի ընթացքում, Հիմնական օրենքին բնորոշ լինի քննարկվող հատկանիշը: Դա կարող է տեղի ունենալ, օրինակ, այն դեպքում, երբ վերը նշված առանձնահատկու-

---

¹ St'u Thomas Jefferson to James Madison, September 6,1789; Letter to Samuel Kercheval, July 12, 1816, <http://etext.virginia.edu/etcbin/toccer-new2?id=JefLett.sgm&images=images/modeng&data=/texts/english/modeng/parsed&tag=public&part=244&division=div1>, Ginsburg T., Melton J., Elkins Z., նշված աշխատությունը:

յուններով օժտված Սահմանադրության փոփոխության հիմնական պատճառը լինի պետական իշխանության ներկայացուցիչների փոփոխությունը, ինչն իր հերթին հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ հիշյալ հիմնախնդրի տեսանկյունից նույնպես առանցքային նշանակություն ունի հասարակության սահմանադրական և քաղաքական մշակույթը: Ուստի, կարծում ենք, որ քննարկվող համատեքստում ելակետային պետք է լինի այն, որ նպատակահարմար չէ խոսել որևէ չափանիշային ժամանակահատվածի մասին, որն ինքնին ենթադրում է Սահմանադրության կայունության հատկանիշի առկայությունը, սակայն, բնականաբար, առավել ընդունելի են այն իրավիճակները, երբ երկարատև ժամանակահատվածի ընթացքում գործող Սահմանադրությունը միաժամանակ հանդես է գալիս որպես հասարակական հարաբերությունների ելակետային կարգավորիչ՝ համապատասխանելով դրանց զարգացման ընթացքին, որպիսի պայմաններում Սահմանադրությունը դառնում է կենսունակ, հետևաբար նաև՝ կայուն¹:

Ամփոփելով ներկայացված վերլուծությունը՝ նշենք, որ կայունությունը Սահմանադրության այն հատկանիշն է, որը ենթադրում է

---

¹ Վերը շարադրվածի առումով հարկ է նկատել, որ կատարված ուսումնասիրությունները վկայում են, որ ընդհանուր առմամբ սահմանադրությունները երկար չեն գործում: Աշխարհում դրանց գործողության միջին տևողությունը, սկսած 1789 թվականից, 17 տարի է: Սահմանադրությունների կեսը սովորաբար գործում է 18 տարի, և միայն 19%-ն է գործում մինչև 50 տարի: Բավական շատ են գործողության կարճատև ժամանակահատված ունեցող սահմանադրությունները. մոտավորապես 7%-ը նույնիսկ չի գործում մինչև երկրորդ տարին: Լատինական Ամերիկայի և Աֆրիկայի երկրներում գործողության միջին տևողությունը համապատասխանաբար 12.4 և 10.2 տարի է, և դա այն պայմաններում, երբ հիշյալ տարածաշրջանների սահմանադրությունների մոտավորապես 15%-ը ուժը կորցնում է գործողության առաջին տարվա ընթացքում: Արևմտյան Եվրոպայի և Ասիայի սահմանադրությունները գործում են համապատասխանաբար 32 և 19 տարի: Հարկ է նկատել նաև, որ սահմանադրությունների գործողության միջին տևողությունը վերջին 200 տարվա ընթացքում չի մեծացել, ընդհակառակը՝ կրճատվել է: Մինչև առաջին համաշխարհային պատերազմն այն 21 տարի էր, մինչդեռ այդ ժամանակահատվածից հետո դարձել է 12 տարի (տե՛ս Ginsburg T., Melton J., Elkins Z., նշված աշխատությունը):

վերջինիս կենսունակություն վերափոխվող հասարակական հարաբերությունների պայմաններում: Ընդ որում՝ տվյալ պարագայում խոսքը ոչ թե ստատիկ, այլ դինամիկ կայունության մասին է, երբ հիմնարար փոփոխությունների չի ենթարկվում կենսագոյի հիմնական կանոնների շուրջ հասարակական համաձայնություն հանդիսացող Սահմանադրության «միջուկը», էությունը, սակայն Հիմնական օրենքն ինքնին ունակ է հարմարվելու զարգացող հասարակական հարաբերություններին, դառնալու դրանց զարգացման խթանը, ինչը ենթադրում է, որ վերջինս պետք է լինի ինքնաբավ, սահմանադրական նորմերը պետք է կազմեն փոխկապակցված, համակարգային ամբողջություն, կարգավորեն ոչ միայն գոյություն ունեցող հասարակական հարաբերությունները, այլև առաջ քաշեն դրանց զարգացումը պայմանավորող համապատասխան նպատակներ, որոնց պետք է ձգտի տվյալ սոցիալական հանրությունը, իսկ Սահմանադրությունն արդյունքում պետք է ի վիճակի լինի իրականացնելու իր գործառնությունները:

СТАБИЛЬНОСТЬ И РАЗВИТИЕ КОНСТИТУЦИИ КАК ГАРАНТИИ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

Анаит Манасян

*Доцент кафедры конституционного права ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В статье рассматривается понятие “стабильность Конституции”, раскрывается содержание последнего. Автор обосновывает, что “стабильность” и “изменяемость” или “развитие” Основного закона не являются взаимоисключающими понятиями, и что обсуждаемое свойство не должно рассматриваться как неизменяемость конституционных регулирований. При этом подчеркивается, что в данном контексте речь не о статической, а о динамической стабильности, когда фундаментальным изменениям не подвергается “ядро”, суть Основного закона, однако Конституция сама в состоянии адаптироваться к развивающимся общественным отношениям, быть стимулом их развития. Автор также обосновывает, что официальное толкование является одним из важнейших способов развития Конституции, а также представляет критерии разграничения случаев, когда развитие Основного закона должно осуществляться путем внесения изменений в ее текст, и ситуациями, когда достижение обсуждаемой цели возможно посредством толкования.

STABILITY AND DEVELOPMENT OF THE CONSTITUTION AS GUARANTEES FOR CONSTITUTIONALISM

Anahit Manasyan

*Docent of the YSU Chair of Civil Law,
Candidate of Legal Sciences*

The article considers the concept of “stability of the Constitution”, reveals the content of the latter. The Author substantiates that “stability” and “changeability” or “development” of the Basic Law aren’t mutually excluding notions and that the mentioned feature shouldn’t be considered as unchangeability of constitutional regulations. Moreover, it is emphasized that in this context the discussed concept concerns not static, but dynamic stability when the “core”, the essence of the Constitution aren’t subject to fundamental changes, but the Constitution itself is able to adapt to developing social relations, be a stimulus for their development. The Author also substantiates that the official interpretation is one of the most important ways of the development of the Constitution, as well as presents the criteria for differentiating between the cases when the development of the Basic law must be performed by making changes to its text and the situations when the achievement of the discussed goal is possible through interpretation.

Բանալի բառեր – *Սահմանադրության կայունություն, Սահմանադրության զարգացում, դինամիկ կայունություն, Սահմանադրության ինքնաբերականություն, քաղաքականություն:*

Ключевые слова: *стабильность Конституции, развитие Конституции, динамическая стабильность, самодостаточность Конституции, политика.*

Keywords: *stability of the Constitution, development of the Constitution, dynamic stability, self-enforcing Constitution, politics.*